MILLIY KONTENTLAR VOSITASIDA BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING SOG‘LOM DUNYOQARASHINI RIVOJLANTIRISH MAZMUNI VA UNI TANLASH PRINSIPLARI

Olimjonova Nozimaxon Dilshod qizi
Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti
nozimaxonolimjonova@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.23511048

Annotatsiya. *Maqolada milliy kontentlar vositasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining sog‘lom dunyoqarashini rivojlantirish mazmuni va uni tanlash prinsiplari nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Sog‘lom dunyoqarashning kognitiv, qadriyatli-emotsional va xulqiy-faoliyatli komponentlari yoritilib, milliy kontentlarni tanlashning yoshga moslik, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi, ishonchlilik, hayot bilan bog‘liqlik, tizimlilik, rivojlantiruvchanlik, inklyuzivlik va pedagogik maqsadga muvofiqlik prinsiplari asoslanadi. Shuningdek, milliy kontentlarni raqamli shaklda taqdim etish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi.*
Kalit so’zlar: *milliy kontent, sog‘lom dunyoqarash, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari, milliy qadriyatlar, tanlash prinsiplari, raqamli ta’lim, tarbiyaviy mazmun.*
Аннотация. *В статье теоретически анализируются содержание развития здорового мировоззрения учащихся начальных классов посредством национального контента и принципы его отбора. Рассматриваются когнитивный, ценностно-эмоциональный и поведенческо-деятельностный компоненты здорового мировоззрения. Обосновываются принципы возрастной адекватности, единства национальных и общечеловеческих ценностей, достоверности, связи с жизнью, системности, развивающей направленности, инклюзивности и педагогической целесообразности. Также рассматриваются возможности представления национального контента в цифровой форме.*
Ключевые слова: *национальный контент, здоровое мировоззрение, учащиеся начальных классов, национальные ценности, принципы отбора, цифровое обучение, воспитательное содержание.*
Annotation. *This article theoretically examines the content and selection principles of national content aimed at developing a healthy worldview among primary school pupils. It discusses the cognitive, value-emotional, and behavioural-activity components of a healthy worldview. The principles of age appropriateness, integration of national and universal values, reliability, relevance to everyday life, systematic progression, developmental orientation, inclusion, and pedagogical relevance are outlined. The article also explores opportunities for presenting national content in digital formats.*
Key words: *national content, healthy worldview, primary school pupils, national values, selection principles, digital learning, educational content.*

Globallashuv va raqamli axborot muhitining kengayishi sharoitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sog‘lom dunyoqarashni rivojlantirish ta’lim va tarbiya tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Bugungi bola axborotni faqat oila, maktab va bevosita ijtimoiy muhitdan emas, balki turli raqamli platformalar, videolar, animatsiyalar, o‘yinlar va ijtimoiy tarmoqlar orqali ham qabul qiladi. Bunday sharoitda taqdim etilayotgan axborotning mazmuni,

ishonchliligi va tarbiyaviy yo‘nalishi bolaning voqelikni anglashiga, qadriyatlarga munosabatiga va xulq-atvoriga ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Dunyoqarash insonning borliq, jamiyat, boshqa odamlar va o‘zining hayotdagi o‘rni haqidagi qarashlari, bilimlari, e’tiqodlari va qadriyatli munosabatlari tizimini ifodalaydi. Boshlang‘ich sinf yoshida dunyoqarash hali shakllanish jarayonida bo‘lib, bolaning kundalik tajribasi, oilaviy tarbiyasi, maktabdagi faoliyati, tengdoshlari bilan muloqoti hamda turli axborot manbalari ta’sirida rivojlanadi.

Sog‘lom dunyoqarash - shaxsning borliq, jamiyat, inson va o‘ziga nisbatan ilmiy asoslangan bilimlar, milliy va umuminsoniy qadriyatlar hamda ijobiy e’tiqodlarga tayangan holda ongli munosabat va mas’uliyatli xatti-harakatlarini namoyon etishiga asos bo‘luvchi qarashlar tizimi.

Sog‘lom dunyoqarashni faqat ma’lum tushunchalarni bilish yoki milliy qadriyatlarni yoddan aytish bilan tenglashtirish mumkin emas. Bola rostgo‘ylikning ma’nosini tushunishi, rostgo‘ylikni qadrlashi va qiyin vaziyatda ham haqiqatni aytishga intilishi kerak. Demak, dunyoqarashning rivojlanishida bilim, munosabat va faoliyat o‘zaro bog‘liq.

Shu asosda sog‘lom dunyoqarashni rivojlantirish mazmunini uchta o‘zaro bog‘langan tarkibiy komponentlar misolida yoritishimiz mumkin:

Birinchisi - kognitiv komponent. U bolaning milliy meros, jamiyat, insoniy munosabatlar, tabiat va axloqiy tushunchalar haqidagi yoshiga mos bilimlarini qamrab oladi. Masalan, o‘quvchi xalq ertagidagi qahramonlar xatti-harakatini tahlil qilishi, voqealar sababini aniqlashi va ularning oqibatlarini tushuntirishi mumkin.

Ikkinchisi - qadriyatli-emotsional komponent. Ushbu tarkibiy komponent bolaning mehr-oqibat, adolat, halollik, mas’uliyat, kattalarga hurmat, boshqalarning huquq va his-tuyg‘ularini e’tirof etish kabi qadriyatlarga munosabatini qamrab oladi. Bunda asosiy e’tibor qadriyat nomini bilishga emas, uning mazmunini his qilish va anglashga qaratiladi.

Uchinchisi - xulqiy-faoliyatli komponent. Bu bolaning o‘zlashtirgan bilim va qadriyatlarini kundalik hayotdagi xatti-harakatlarida namoyon etishi bilan bog‘liq. Masalan, sinfdoshiga yordam berish, umumiy qoidalarga rioya qilish, kelishmovchilikni tinch yo‘l bilan hal etish yoki tabiatga ehtiyotkor munosabatda bo‘lish.

Mazkur uch komponent bir-biridan uzilgan holda emas, balki yaxlit pedagogik jarayon sifatida qaralishi lozim. Kognitiv bilim qadriyatli munosabatni anglashga zamin yaratadi; qadriyatli munosabat esa amaliy tanlov va xatti-harakatlar uchun ichki asos bo‘lishi mumkin. Biroq bu bog‘liqlik har bir vaziyatda avtomatik ravishda yuzaga kelmaydi, shu sababli tarbiyaviy mazmun muhokama, amaliy faoliyat va pedagogik kuzatish bilan boyitilishi kerak.Milliy kontentlar ana shu jarayonda madaniy jihatdan tanish obrazlar, hayotiy vaziyatlar va tarixiy tajribalar orqali bola uchun ma’noli tarbiyaviy muhit yaratishga yordam beradi.

Milliy kontent tushunchasi xalq og‘zaki ijodi, maqol va matallar, ertaklar, tarixiy shaxslar faoliyati, madaniy meros, milliy urf-odatlar, oilaviy va mahalla hayoti, milliy san’at hamda qadriyatlarni ifodalovchi boshqa tarbiyaviy materiallarni qamrab oladi. Bunday materiallar og‘zaki hikoya, bosma matn, tasvir, audioyozuv, animatsiya, raqamli hikoya yoki interaktiv topshiriq shaklida taqdim etilishi mumkin. Bunda muhim farq mavjud: milliy kontent mazmunni anglatadi, raqamli shakl esa uni taqdim etish vositasidir. Masalan, xalq ertagining kitobdan o‘qilishi ham, audio shaklda tinglanishi ham, animatsiya ko‘rinishida namoyish etilishi ham milliy kontentning turli taqdimot shakllaridir. Texnologik shaklning o‘zi materialning tarbiyaviy sifatini kafolatlamaydi; natija kontentning mazmuni, bolaning faol ishtiroki va pedagogik tashkil etilishiga bog‘liq.

Pedagogik mazmunni tanlash prinsiplari ta’lim-tarbiya jarayonida foydalaniladigan materiallarning maqsadga muvofiqligini belgilovchi asosiy qoidalardir. Mazkur maqola doirasida ular milliy kontentning tarbiyaviy mohiyati, bolaning yosh xususiyatlari va sog‘lom dunyoqarashni rivojlantirish maqsadi o‘rtasidagi muvofiqlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

Taklif etilayotgan prinsiplar tayyor xalqaro standartlar ro‘yxati emas. Ular milliy kontentning pedagogik vazifasi va o‘rganilgan xalqaro manbalarni qiyosiy tahlil qilish asosida shakllantirilgan nazariy yondashuvdir.

*Yoshga va individual xususiyatlarga moslik prinsipi.*Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari mavhum tushunchalarni anglashda ko‘pincha aniq obrazlar, hayotiy misollar, hikoyalar va amaliy faoliyatga tayanadi. Shu sababli tanlanadigan kontentning tili, hajmi, mazmuniy murakkabligi, tasvirlari va muhokama savollari bolaning yoshiga mos bo‘lishi lozim. Masalan, adolat tushunchasini faqat nazariy ta’rif orqali tushuntirish o‘rniga, ertak qahramonlari o‘rtasidagi kelishmovchilikni ko‘rsatuvchi hikoya tanlanishi mumkin. O‘quvchi qahramonlarning harakatlarini taqqoslaydi, ularning oqibatlarini izohlaydi va o‘z fikrini bildiradi. Yoshga moslik materialni haddan tashqari soddalashtirish degani emas. Aksincha, mazmun bolaga tushunarli bo‘lishi bilan birga, uni fikrlashga, savol berishga va xulosa chiqarishga undashi kerak. Raqamli hikoyalashga oid zamonaviy tadqiqotlarda ham kontent va o‘zaro ta’sir shakllarini bolalarning rivojlanish xususiyatlariga moslashtirish muhimligi ko‘rib chiqiladi.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi prinsipi. Milliy kontentlar xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlari, tili, san’ati va ma’naviy merosini aks ettiradi. Biroq ularning tarbiyaviy ahamiyati faqat milliy mansublik bilan belgilanmaydi. Kontent mazmuni inson qadr-qimmati, adolat, mehr-oqibat, tinchlik, o‘zaro hurmat va bag‘rikenglik kabi umuminsoniy qadriyatlar bilan hamohang bo‘lishi lozim. Masalan, xalq ertagidagi kattalarga hurmat g‘oyasi bolaga boshqalarning fikrini tinglash, ularning tajribasini qadrlash va ayni paytda o‘z fikrini odob bilan ifodalash

imkonini berishi mumkin. Shu tariqa, milliy qadriyatlar zamonaviy ijtimoiy munosabatlar bilan bog‘lanadi.

UNESCOning madaniyat va san’at ta’limiga oid 2025-yilgi tavsiyalari madaniy xilma-xillikka hurmat, ijodkorlik va tanqidiy fikrlashni ta’lim bilan uyg‘unlashtirish zarurligini ta’kidlaydi. Bu yondashuv milliy merosni umuminsoniy qadriyatlar bilan bog‘liq holda tanlash uchun metodologik asos bo‘la oladi.

Ilmiylik va ishonchlilik prinsipi. Kontent bolaning dunyo haqidagi tasavvurlarini rivojlantirar ekan, undagi faktlar, tarixiy ma’lumotlar, shaxslar va voqealar to‘g‘ri talqin etilishi zarur. Xalq ertaklari, afsonalar va rivoyatlar badiiy yoki folklor janriga mansubligi bilan tarixiy faktlardan farqlanadi. Shuning uchun ularni taqdim etishda janr xususiyatini saqlash, badiiy obrazni tarixiy haqiqat sifatida ko‘rsatmaslik kerak. Masalan, tarixiy shaxs haqidagi raqamli animatsiya tayyorlanganda uning hayotiga doir faktlar ishonchli manbalar bilan tekshirilishi, muallif tomonidan yaratilgan badiiy epizodlar esa tarixiy dalillardan farqlanishi lozim.

Raqamli ta’lim platformalariga oid UNESCO–UNICEF–ITU Xartiyasida kontentning ishonchli, aniq va yoshga mos bo‘lishi asosiy tamoyillardan biri sifatida ko‘rsatilgan. Ushbu talab milliy kontentning raqamli shakllarini tanlashda ham muhimdir.

Hayot bilan bog‘liqlik prinsipi. Tanlangan mazmun bolaning oilada, maktabda, tengdoshlari bilan muloqotda va atrof-muhit bilan munosabatida uchraydigan vaziyatlar bilan bog‘lanishi kerak. Qadriyatning mohiyatini anglash uni real hayotdagi qarorlar bilan bog‘lash orqali chuqurlashishi mumkin.Misol uchun, rostgo‘ylik mavzusidagi kontent o‘quvchini faqat ertak qahramonining xatti-harakatini baholashga emas, balki sinfda yo‘qolgan buyum topilganda qanday yo‘l tutish kerakligini muhokama qilishga ham yo‘naltirishi mumkin. Bu prinsipning asosiy talabi - kontent mazmuni bilan bolaning hayotiy tajribasi o‘rtasida mazmunli aloqa o‘rnatishdir. Shunda bola qadriyatni yodlangan qoida sifatida emas, turli vaziyatlarda qo‘llanadigan yo‘nalish sifatida tushunishi uchun imkoniyat paydo bo‘ladi.

Tizimlilik va izchillik prinsipi. Milliy kontentlar tasodifiy ravishda tanlanmasligi kerak. Ular o‘quv dasturining maqsadlari, o‘quvchining tayyorgarlik darajasi va sog‘lom dunyoqarashning tarkibiy yo‘nalishlari bilan bog‘langan tizimni tashkil etishi lozim. Masalan, birinchi bosqichda bola ertak qahramonining xatti-harakatini tavsiflaydi; keyingi bosqichda uning sabab va oqibatlarini tushuntiradi; undan so‘ng o‘xshash hayotiy vaziyatga yechim taklif etadi. Bu ketma-ketlik bilimdan munosabatni anglashga va amaliy tanlovga o‘tishni qo‘llab-quvvatlaydi. Tizimlilik kontentlarni faqat mavzular bo‘yicha guruhlash emas, balki ularning o‘zaro mazmuniy bog‘liqligi va rivojlantiruvchi ketma-ketligini ta’minlashni ham anglatadi.

Rivojlantiruvchi va faoliyatga yo‘naltirilganlik prinsipi. Milliy kontent bolaning mustaqil fikrlashi, savol berishi, muammoni tahlil qilishi, o‘z nuqtayi nazarini asoslash va amaliy qaror qabul qilishiga imkon yaratishi kerak. Tayyor xulosani taqdim etish bilan cheklangan material o‘quvchining faol fikrlash imkoniyatlarini kamaytirishi mumkin.

Tasavvur qilaylik, raqamli ertak tugagach, bolaga “Qaysi qahramon yaxshi?” degan savolni berishning o‘zi yetarli emas. Buning o‘rniga quyidagi savollar qo‘yilishi mumkin:

Qahramon nima uchun shunday yo‘l tutdi?

Uning qarori boshqalarga qanday ta’sir ko‘rsatdi?

Sen uning o‘rnida bo‘lganingda qanday yo‘l tutarding va nima uchun?

Ushbu vaziyatdan kundalik hayotda qanday foydalanish mumkin?

Bunday topshiriqlar kontentni passiv qabul qilishdan faol tahlilga o‘tishga yordam beradi. Raqamli hikoyalashga oid tadqiqotlar ham o‘quvchining mazmun yaratish va uni muhokama qilishdagi ishtirokini pedagogik jihatdan ahamiyatli yo‘nalish sifatida o‘rganadi.

Inklyuzivlik va madaniy sezgirlik prinsipi. Tanlanadigan kontent turli oilaviy tajriba, ijtimoiy sharoit va individual ehtiyojlarga ega bolalar uchun tushunarli va hurmatga asoslangan bo‘lishi lozim. Materialda muayyan guruhlarni kamsituvchi, asossiz stereotiplarni mustahkamlovchi yoki bolalarning qadr-qimmatiga putur yetkazuvchi ifodalar bo‘lmasligi kerak.

Raqamli materiallardan foydalanilganda subtitr, ovozli izoh, o‘qilishi oson matn va turli qurilmalarda foydalanish imkoniyati ham hisobga olinadi. UNESCO–UNICEF–ITU Xartiyasida inklyuzivlik, imkoniyati cheklangan o‘quvchilar uchun foydalanish qulayligi va ko‘p tilli qo‘llab-quvvatlashga e’tibor berilgan. Mazkur prinsip milliy qadriyatlarni rad etishni emas, balki ularni boshqa insonlarning qadr-qimmati va huquqlarini hurmat qilish bilan uyg‘unlashtirishni anglatadi.

Pedagogik maqsadga muvofiqlik prinsipi. Milliy kontentni tanlashda uning ko‘ngilochar yoki texnologik jihatdan jozibadorligi emas, avvalo, belgilangan tarbiyaviy maqsadga xizmat qilishi hisobga olinadi. Raqamli hikoya, animatsiya yoki interaktiv o‘yin o‘quvchining e’tiborini jalb qilishi mumkin, biroq bu holat uning sog‘lom dunyoqarashni rivojlantirishga albatta hissa qo‘shishini anglatmaydi. Shuning uchun har bir material bo‘yicha quyidagi savollarni ko‘rib chiqish maqsadga muvofiq:

Kontent sog‘lom dunyoqarashning qaysi tarkibiy yo‘nalishiga xizmat qiladi?

Unda qanday bilim yoki qadriyat yoritilgan?

O‘quvchi qanday fikrlash yoki amaliy faoliyatni bajaradi?

Pedagog materialni muhokama qilish va hayotiy vaziyat bilan bog‘lash uchun qanday sharoit yaratadi?

Kontentning ishonchliligi, xavfsizligi va yoshga mosligi qanday tekshiriladi?

Ushbu savollar mazmunni tanlash jarayonini aniqroq va izchilroq tashkil etishga yordam beradi.

Raqamli shakllar milliy mazmunni bolalarga yetkazish, uni ko‘rgazmali ifodalash va o‘quvchilarni faol ishtirokga jalb etish uchun qo‘shimcha imkoniyatlar yaratadi. Biroq ularni tanlashda texnologiyaning yangiligi emas, pedagogik vazifaga muvofiqligi asosiy mezon bo‘lishi kerak. Raqamli resurslar o‘qituvchi bilan bevosita muloqotni, kitob o‘qishni va real hayotdagi tarbiyaviy tajribani almashtirmasdan, ularni to‘ldiruvchi vosita sifatida qo‘llanilishi maqsadga muvofiq.

Xulosa. Milliy kontentlar vositasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining sog‘lom dunyoqarashini rivojlantirish mazmunini belgilashda bilim, qadriyatli munosabat va amaliy xulq-atvorning o‘zaro bog‘liqligini hisobga olish muhimdir. Milliy meros namunalari o‘quvchilarga madaniy tajribani yetkazish bilan birga, ularni insoniy munosabatlarni anglash, axloqiy vaziyatlarni tahlil qilish va mustaqil xulosa chiqarishga yo‘naltirilishi mumkin.

Maqolada o‘tkazilgan nazariy tahlil asosida milliy kontentlarni tanlashning yoshga va individual xususiyatlarga moslik, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi, ilmiylik va ishonchlilik, hayot bilan bog‘liqlik, tizimlilik va izchillik, rivojlantiruvchi yo‘naltirilganlik, inklyuzivlik hamda pedagogik maqsadga muvofiqlik prinsiplari taklif etildi. Ushbu prinsiplar kontentning faqat mazmunini emas, balki uni taqdim etish shakli va o‘quvchining faol ishtirokini ham hisobga olish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yhati:

1. O‘zbekiston Respublikasi. Ta’lim to‘g‘risida: O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-son Qonuni. — URL: https://lex.uz/docs/-5013007
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida: 2019-yil 31-dekabrdagi 1059-son qaror. — URL: https://lex.uz/docs/-4676839
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida “Tarbiya” fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida: 2020-yil 6-iyuldagi 422-son qaror. — URL: https://lex.uz/uz/docs/-4885018
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Uzluksiz ta’lim tizimida yoshlarni milliy qadriyatlarga sadoqat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash samaradorligini oshirish dasturini tasdiqlash to‘g‘risida: 2026-yil 28-yanvardagi 34-son qaror. — URL: https://lex.uz/uz/acts/-8022994
5. Koltko-Rivera, M. E. The Psychology of Worldviews // Review of General Psychology. — 2004. — Vol. 8, No. 1. — P. 3–58. — DOI: https://doi.org/10.1037/1089-2680.8.1.3
6. Zort, Ç., Karabacak, E., Öznur, Ş., Dağlı, G. Sharing of cultural values and heritage through storytelling in the digital age // Frontiers in Psychology. — 2023. — Vol. 14. — Article 1104121. — DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1104121
7. Bian, X., Brown, A., Marques, B. Examining a Primary Education Approach Using Digital Storytelling: Chinese Industrial Heritage as a Vehicle to Support Learning // Heritage. — 2025. — Vol. 8, No. 11. — Article 477. — DOI: https://doi.org/10.3390/heritage8110477

8. Design Principles of Digital Storytelling for Children: A Design Science Research Case // Procedia Computer Science. — 2024. — Vol. 234. — P. 1705–1713. — DOI: https://doi.org/10.1016/j.procs.2024.03.176
9. Isaacs, M.-A., Tondeur, J., Howard, S., Claro, M., van Braak, J. Digital storytelling as a strategy for developing 21st-century skills: a systematic review of qualitative evidence // Technology, Pedagogy and Education. — 2024. — Vol. 33, No. 5. — P. 573–593. — DOI: https://doi.org/10.1080/1475939X.2024.2343929
10. UNESCO. UNESCO Framework for Culture and Arts Education: Implementation Guidance. — Paris: UNESCO, 2025. — URL: https://www.unesco.org/en/articles/implementation-guidance-unesco-framework-culture-and-arts-education

QORI NIYOZIY NOMIDAGI TARBIYA PEDAGOGIKASI MILLIY INSTITUTI
TPMI
1929